

İnsanlık Trajedisine Düşülen Notlar: Kentin Yeni Misafirleri

Mehmet Ali Aydemir^a

Kentin Yeni Misafirleri: Suriyeliler

Ahmet Koyuncu

Konya, 2014, Çizgi Kitabevi Yayınları, 206 sayfa

Göç en temelde bir insani hareketlilik ve yer değiştirme olarak değerlendirilebilir ancak insanlık tarihini anlamamızın ve belki özetlemenin de bir yoludur. Çeşitli tanımlar ve kuramlar içinde göç ve göç türlerini açıklamak mümkündür. Ancak insanlık tarihini bir resimde görmeyi, ona ana bir eksen çizmenin imkânı da göç olgusunun zaman içinde silinmeye yüz tutan izlerinde bulunabilir. Kayıt altına alınmışlar bir kenara konulsa bile dünden bugüne insanlar, hep bir göç hareketliliğinin içinde varlık sahasını genişletmiştir. Kendine yeni yurtlar arayan insanların tecrübesi bugünün toplumlarını inşa etmiştir. Evrensel bir olgu olarak göç, sosyolojik ilginin merkez konularından biri olarak çalışılan başlıklar arasında yer alır. Güncel sorunlardan biri olarak politikacıların da gündemini işgal eden göç, neredeyse her insanın bir şekilde tecrübe ettiği bir eylem olarak da anlaşılabilir. Hatta *yersiz yurtsuz* olarak tanımlanan modern insanın hayat durumunu en iyi anlatan kavramlardan biri olduğu bile söylenebilir. Sosyal, siyasal, dinî, ekonomik, hukuki daha pek çok açıdan sonuçlar içeren bir olgusal gerçeklik olarak göç, dün olduğu gibi bugün de en trajik görünümle gündemlerimiz içinde yerini almaktadır. Zaman zaman vicdanların kıyılarına vuran resimlerle anlatılsa da göç, çok boyutlu ve aktörleri itibarıyla hemen herkesi ilgilendiren konulardan biridir.

Göç, insanın kadim eylemlerinden biri olarak tarih boyunca süregelen yer değiştirme, toplumsal köklerden kopma/koparıma gibi cebri yahut gönüllülükle gerçekleşen, siyasi, ekonomik ve toplumsal farklı tezahürleri içeren önemli bir olgudur. Modern

a (✉) Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Selçuklu 42003 Konya
Elektronik posta: maliaydemir@gmail.com

zamanların insanı için daha müreffeh hayatlara ulaşma arzusu ile gerçekleşen bu eylem, dinler tarihinde hicret, fetih gibi anlamlar kazanmıştır. Doğal afetler, savaşlar vb. büyük olayların sonuçları içinde de yer alan bir sosyal eylem olarak göç, eylemin saiklerince belirlenen bir sürece yaslanmaktadır. Dolayısıyla bir göç olayının incelenmesi ancak onu var eden sosyal motivasyon kaynaklarının irdelenmesi ile mümkün olmaktadır. Göç araştırmalarının bu ekseninde tasnif edilmesi önemlidir. Eylemi gerçekleştiren ve etkilenen aktörlerin değer yönelimlerinin, kültürel yapılarının, alışkanlıklarının, sosyal bağlarının da araştırma içinde tartışılması ve sahada yürütülen incelemelerde sorgulanması önemlidir. Dolayısıyla bir göç araştırmasının yalnızca ortaya çıkan toplumsal sonuçlarla sınırlı kalması, sorunsallarını bu ekseninde sınırlaması gerçekliğin önemli bir kısmının gözden kaçırılmasına sebep olacaktır. Öncelikli amaç göç eden insanların toplumsal karakterlerinin betimlenmesi ve incelenmesi olabilir elbette, ancak bu eylemin çok boyutlu olarak anlaşılması için motivasyon kaynakları, sebepleri, sonuçları, süreçleri, kültürel farklılıkları vb. detayların irdelenmesi gerekir. Kısaca incelenen göç olgusunun özgün koşullarının tespit edilmesi ve mahsus karakterinin açıklanması önem arz eder. Aksi hâlde araştırmalar bir envanter çalışmasının bilgi sınırlarını ve analiz kabiliyetini aşamaz.

Bu kabulün yapılan çözümleme için de bhusus kullanılacağı belirtildikten sonra Ahmet Koyuncu'nun 2014 yılında gerçekleştirdiği alan araştırmasının sonuçlarını ihtiva eden çalışmasına geçilebilir. Arap coğrafyası olarak da anılan Orta Doğu ülkelerinin bazılarında yaşanan ve sonuçları itibarıyla halk devrimlerinin gerçekleştiği bir toplumsal hareketler zincirini dünya tecrübe etti. Yaşanan kitlesel ayaklanmaların sınırlı bir coğrafyada kaldığı düşünülebilir ancak sonuçları itibarıyla dünya siyasetinde yeni bir akım yaratılmış, yeni aktörler kazanılmış oluyordu. Adına *Arap Baharı* denilen bu hareketin önemi, ülkelerinde otoriter yönetimleri ile anılan liderleri hedef alması yanı sıra otokratik yönetimlerin kendilerince inşa ettikleri sarsılmaz iktidarların demokrasi adına halk elinde erimesiydi. Tunus ile başlayan ve son olarak Suriye'de unutulmuş bu zincirin barış, huzur ve demokrasi için neleri başardığı şimdilik bir muammadır. Ancak Suriye örneğinin bir travmaya dönüşmesi, kitleleri sukutuhayale uğratmasına dünya şahitlik ediyor. Yaşanılanların kendisi kadar ortaya çıkan insanlık dramının mülteci, sığınmacı, göçmen, misafir gibi yeni göç dalgaları yaratarak insanlığı yeni bir sınavdan geçirdiği de aşikârdır.

Kutsallaştırılan insan hakları ve demokrasi ilkelerinin yalnızca kitaplarda yazılı birer metinden ibaret olmadığını test etmek istercesine dünyanın gözü önünde cereyan eden olayların sonuçları şimdi yeni sınavları beraberinde getiriyor. Kendi içinde sınırlarını sıfırlayan modern dünya için hesaba katılmayan uzak coğrafyaların etkileri şimdi tel örgülü sınırlarda bekletiliyor. Oysa Türkiye gibi kıvılcımları ateşe dönüştürmeden söndürmeye çalışan ülkelerde durum tahmin edilenlerin çok üzerinde seyrediyor. Hatta demokrasi, insan hakları, özgürlük, adalet, ekonomik kalkınma vb. gibi konularda

itham edilen, eleştirilen Türkiye dünyanın seyrettiği toplumsal facialara çözüm üretme adına tüm kurumlarıyla, insanlarıyla fiili çaba sarf ediyor. Bugünlerde Türkiye özellikle Suriyeli göçmenlere karşı uyguladığı politikaları nedeniyle tüm dünya ülkeleri tarafından açıkça takdir ediliyor. Bu takdirin anlamı bir bakıma Orta Doğu coğrafyasını yakan ateşin etkilerinin Batı'ya ulaşmasını kısmen de olsa engellediği için olmalı.

Ahmet Koyuncu'nun çalışması öncelikle, Türkiye'nin ülke olarak Suriyeli göçmenlere yönelik takındığı bu tavrı bilimsel literatüre dâhil etme çabası olarak okunmalıdır. Konuya ilişkin farklı zamanlarda gerçekleştirilen ve sınırlı kalan çalışmalar yukarıda bahsedilen çok boyutlu sosyolojik analiz kabiliyetinden uzak kalırken Koyuncu'nun çalışması böylesi bir boşluğu doldurmaya yönelerek sorunu sosyolojik bir perspektifle incelemektedir. Dahası Koyuncu'nun bu çalışması farklı aktörlerin gözünden konuyu detaylandırmak adına nitel ve nicel araştırma tekniklerini birleştiren *karma* yöntemeye dayalıdır. Bu üç özelliği dolayısıyla *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler* araştırması literatüre özgün bir katkı olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte çalışmanın yalnızca Konya kent merkezinde gerçekleştirilmiş olması bir handikap olarak görülebilir. Zira ülke gündemini ilgilendiren bir konunun yalnızca bir şehir ölçeğinde incelenmesi bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Ancak ülke genelinde yapılacak araştırmanın ekonomik maliyeti bir akademisyen olarak araştırmacının imkân ve sınırlarını ziyadesiyle aşacak boyuttadır. Oysa göç araştırmaları konusunda uzmanlaşan birimlerin benzeri çok boyutlu araştırmalar yapmaktan kaçınmaları yahut araştırma tasarımlarını sınırlı düzeyde tutmaları daha fazla eleştirilmesi gereken konular arasındadır. Bu bakımdan Koyuncu'nun araştırması ileride gerçekleştirilecek ulusal çaplı projeler için bir örnek sayılabilir. Ölçeğin Konya kenti ile sınırlı olması elde edilen sonuçların ülke genelinden bağımsız olduğu anlamına gelmez. Tersine diğer şehirlerde benzeri tecrübelerin yaşandığı kamuoyu gündeminde sıklıkla yer bulmaktadır. Bu anlamda bir perspektif sunması adına çalışma özel öneme sahiptir.

Araştırma üç ana bölüm olarak tasarlanmıştır. İlk bölüm konuya ilişkin bir teorik çerçeve sunmakta ve kavramsal tartışmalara ilişkin bir açıklık kazandırmaktadır. Bu bölümde ilk olarak Arap Baharı ekseninde kısa bir izahatla Türkiye-Suriye ilişkileri ele alınmaktadır. Ardından çalışmaya adını veren kavramı yasal mevzuat ve statü çerçevesinde gerekçelendirilerek, tercih edilen başlığın ve bakışın romantik/duygusal olduğu yanılığısı izale edilmektedir. Ayrıca Türkiye'deki Suriyelilerin durumunu anlamak adına resmi rakamlar, yapılan çalışma ve raporların verileri detaylı olarak ele alınmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde ise çalışmanın ana omurgası olan Suriyeli mültecilerle yapılan görüşmeler analiz edilmiş, *yeni yaşamın ve umutların şifreleri* sürecin başından sonuna resmedilmiştir. Bu bölümde toplam 62 Suriyeli aile ve şehrin yerel aktörleri olan sanayici, STK temsilcileri, işverenler, belediye temsilcileri, konunun uzmanları vb. gibi çeşitli kurumların temsilcileriyle görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştiril-

rilen mülakatlar ile Türkiye'ye geliş serüvenlerinden, Konya'daki yaşamlarına, temel ihtiyaç, beklenti ve yerel halkla olan ilişkilerine, yaşanan tecrübelerle kadar geniş ölçekte bir değerlendirme yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırmayı özgün kılan bir diğer husus dikkat çekmektedir. Her ne kadar Suriyeli insanlar araştırmanın inceleme öznesi olarak görülse de bir diğer özne olarak yerel halkın görüşleri ve kanaatleri de incelenmiştir. Bu bölümde diğer pek çok saha çalışmasında yapılmayan ve konuyu yalnızca tek boyutlu inceleyen araştırmalardan farklı olarak halkın tepkilerini de içeren analizlere yer verilmiştir. Konya merkez ilçelerde gerçekleştirilen ve 1.200 anketin değerlendirildiği bu bölümde alt başlıklar olarak *Suriyeli karşıtlığı*, *misafirperverlik* ve *inanç* ile ilgili konular elde edilen verilerle detaylı olarak analiz edilmiştir.

Kentin yeni misafirleri Suriyeliler araştırması ile Ahmet Koyuncu ülkemizde ve dünyada göçün en sıcak gündemi olan Suriyeli insanların Konya özelindeki serencamını sosyolojik bir perspektifle incelemiştir. Şüphesiz konuya ilişkin farklı rapor, araştırma, inceleme, değerlendirme gibi çalışmalardan bahsetmek mümkündür. Ancak bu çalışmaların hemen hepsinde konu tek boyutlu ve yalnızca nitel veya nicel araştırma biçimlerinden biri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda kimi zaman kamplarda yaşayanları, kimi zaman sadece rakamları yahut kamuoyu gündeminde yer alan trajik/dramatik sorunları içeren analizlere yer verilmiştir. Koyuncunun çalışmasını farklı kılan özgün noktalardan biri derinlemesine görüşme gerçekleştirdiği Suriyeli insanların ülkelerinde yaşadıkları kentlerini, mahallelerini, toplumsal ortamlarını, itibarlarını/konumlarını, etnik kökenlerini, çalışma koşullarını ve eğitim durumlarını da analizlerinin içine dâhil etmesidir. Değişkenlerin fazla olması yapılan araştırmada gerçekliği olduğu gibi yakalamak adına önemlidir. Örnek olarak Konya'ya gelmeyi tercih eden insanların bu tercihlerinde geçmiş tecrübelerinin, akraba ve arkadaşlarının etkilerinin olduğu açığa çıkmıştır. Konya'ya geliş sebebi olarak bu şehirde hac-umre arkadaşı olduğu, dindar bir kent olduğu, insanları daha yardımsever ve paylaşımcı olduğu, çeşitli meslek erbablarının özel olarak geldiği vb. gibi detayları tespit etmiştir. Dolayısıyla gelenlerin Konya için ne gibi potansiyeller barındırdığını veya risk grubu oluşturduğunu keşfedebilecek veriler sağlamıştır.

Göç araştırmalarında gözden kaçırılan kültürel, ahlaki ve pek tabii insani boyut Koyuncu'nun bu çalışmasında dikkate değer bir özgünlük olarak ortaya konulmuştur. Ayrıca durum tespiti kabilinden yalnızca göç eden insanların yaşamlarını gösterme, sorunlarını sıralama amacındaki çalışmaların betimlediği göç olgusu, bağlamı belirsiz bir sorun olarak ele alınmaktadır. Ancak göç eden insanların uyum sorunu, yaşama sorunu, geçinme, eğitim, sağlık, inanç gibi temel haklara ulaşım, mülteci veya sığınması olarak statü ve politik tanınma problemleri gibi temel başlıkların incelenmesinin artık yeterli olmadığı açıktır. Bunların yanı sıra Koyuncu'nun araştırması; kültürel farklılıkları gösterme, kadın-erkek-çocuk olarak sorunların mahsus karakterini belirleme, geleceğe ilişkin umudu ve beklentileri tespit etme, uyum sorunlarının

kaynaklarını irdeleme ve politika yapıcılara gerçekçi veriler sağlama gibi amaçlara cevap arayışındadır. Bunun yanı sıra araştırmada yer verilen yerel halk ve kentin ev sahibi sakinleriyle yapılan görüşmelerle Suriyeli misafirlerin nasıl algılandıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece Suriyeliler algısında din ve değerlerin rolünü irdelerken; gündelik yaşam pratiklerinin, iş ve çalışma ilişkilerinin, kültürel ve geleneksel alışkanlıklarının, yeme-içme gibi temel farklılıklarının nasıl karşılandığı da incelenmiştir. Söz gelimi Suriye’li ve Konya’lı kadınlar arasında yaşanan karşılaşmalar ve çatışmalar; Suriyeli göçmenlere işveren patronların şaşkınlıklarından, işçilerin serzenişlerine; Suriyeli insanlara yapılan yardımlardan, yardımların nasıl kullanıldığına; cinsiyet rollerinden, aile içi ilişkilere kadar detaylı örnek ve çözümlenmelerle Konya’da Suriyeli olmak analiz edilmiştir.

Kentin yeni misafirleri olarak anılan Suriyeli insanların zaman zaman tartışma konusu olan statüleri nedeniyle Türkiye eleştirilmektedir. Ancak bugüne kadar gerek kamp koşulları gerekse halkın Suriyeli insanlara yönelik tavırlarına bakıldığında bu eleştirilerin yersiz ve haksız olduğu açıkça görülmektedir. Haddizatında insan hakları sözleşmelerinde ve anayasa metinlerinde önemle üzerinde durulan ilke ve esasları uygulama konusunda çekimser davranan, tutarsız davranan Batılı ülkelerin tavırları tüm dünya kamuoyu tarafından izlenmektedir. Bu konuda Türkiye’yi kanun yapmaya zorlayan AB ülkelerinin var olan kanunlarını işletme konusunda isteksizlikleri şaşırtıcı örnekler sunarken, trajediler ve insan hakları ihlallerinin yaşanmasına da sebep olmaktadır. Hukuk ve vicdan arasında kalan vatanını terk etmek zorunda kalan bu insanlar –ister mülteci, sığınmacı ister misafir- nasıl anılırsa anılsın insanca muameleyi hak etmektedirler. İnsanlık yeni bir tarihi, yine aynı kalem ve üslupla yazmamalıdır.